

Türkiye’de Sekülerizm ve Modernlik

ANDREW DAVISON*

Çev. TUNCAY BİRKAN
İLETİŞİM YAYINLARI
İSTANBUL 2002,
343 S., 14X20 cm,
ISBN: 9789750500077

Batı modernizmini ve özel olarak Türkiye modernleşmesini bir sorun olarak alıp tartışmaya açan eser, modern tarihi yeniden anlamlandırabilmek amacıyla Hans-Georg Gadamer ve Charles Taylor’dan ödünç aldığı hermenötik (yorumlayıcı) yaklaşımla, önce gelenekselleşmiş modernlik algılarını ele alarak eleştirir ve alternatif modernlikleri yorumlamanın siyaset bilimindeki gerekliliğini öne sürer, ardından ülkenin toplumsal teorisyeni olarak aldığı Ziya Gökalp üzerinden Türkiye modernleşmesini sekülerlik ile laikliğin arasını oldukça ayırarak ele alır ve alternatif bir model olarak Türkiye türü bir laikliği över. En sonunda ise yorumlayıcı yaklaşımı (hermenötik) yöntem olarak benimseyen bir araştırma ve anlamlandırma biçiminin, yenedünyayı anlamada büyük bir imkân olduğunu iddia eder.

Türkiye’de Sekülerizm ve Modernlik, hem sorun, hem temel varsayımlar ve sahiplenilen iddialar, hem de üslup ve içerik bakımından siyasetbilim ve toplumbilim çalışmalarının yeni dönemlerde yaşadığı kırılmaları örneklendirmesi bakımından oldukça önemli bir eserdir. Fakat yerleşmiş modernlik algı ve anlatılarını, özellikle gelenek ve dinle yeni kültür arasında bir bariyer gibi duran önyargıları deşifre ederek eleştirmesi, bazı yazarlarca, örneğin Hilmi Yavuz tarafından¹, eserin önemli bir referans olarak alınmasına neden olmuş olsa da, bu konuda ortaya konulan tavrın yeni olmadığı gibi aslında esaslar açısından radikal bir tavır getirmediğini de belirtmek gerekir. Elbette Türkiye modernleşmesi ve Türkiye türü laiklikle ilgili olarak kaleme alınan Türkçe eserlerin önemli bir kısmına göre oldukça dikkatli ve ihtiyatlı olan, anlamaya ve doğru yorumlamaya yönelik tavrıyla farklılaşan söz konusu çalışma, Türkiye modernleşmesiyle ilgili literatüre değerli bir kitap olarak geçmiştir.

Andrew Davison, bu eserinde, bilimsel gelişmeler sayesinde cesaret kazanıp küstahlaşmış ve bu nedenle tarihi ‘geri toplumlardan ileri toplumlara göre bir evrilme’ olarak okuyarak bütün toplumsal olgu ve araçları bu düzlemde yorumlayan modernlik algılarını yadırgarken bu algıların da tarihsel özgüllüğün bir ürünü olduğunu ve artık geride kaldıklarını öne sürer. Modern öncesi dönem toplumlarının tipik toplumsal olgularından dinin ve dinle kültürleşmiş geleneğin, 18. yüzyılda karşı karşıya kaldığı olumsuz ve ağır ithamlara karşın 20. yüzyılın ikinci yarısında halk kitleleri arasında gördüğü saygıya bağlı olarak yeniden konumlandırılması gerektiğini belirten yazar, özel olarak Türkiye modernleşmesinde İslam’ın bir din ve kültür olarak etkinliğinin yok edilememesini bir hareket noktası olarak alır. Dinin siyasi ve toplumsal yaşamdaki etkisinin ve bilinç oluşturma tarzının bütün öngörülerini haksız çıkardığını da ekleyen yazar, dinle siyasi ve toplumsal yaşam arasındaki ilişkileri sıfırlayan bir sekülerizm yerine Türkiye’de olduğu gibi, Emile Durkheim’in dinin toplumsal işlevi görüşü göz önünde bulundurularak, laikliğin ve laisizmin tercih edilmesi gerektiğini belirtir. Burada İslam’ın ilahiyatını yok sayarak toplumsal anlamını öne çıkaran Ziya Gökalp’i öven Andrew Davison, İlder Turan’dan aldığı bir örneği kullanarak (Modern Türkiye’de şehitlik kavramının dini bir terim olmaktan, siyasi ve toplumsal bir terim olmaya

doğru dönüştürülmesi: 'Kamu görevi yaparken ölen her memur şehittir.' türünden bir yeni algılama oluşturulması), dinin teolojik olmayan sosyolojik unsurlarının bir anlam reformasyonu ile modern yaşama eklemlenmesini laikliğin bir sonucu olarak alır. Andrew Davison'un eseri, hermenötik siyaset bilim açısından olduğu kadar kuşkusuz hermenötik toplumbilim açısından da bir aşamadır. Eserin önemli bir özelliği, Mustafa Kemal Atatürk devrimlerini, daha bilinçli bir düzeyde anlamlandırma çabasıdır. Çünkü Atatürk, hiçbir zaman Türkiye'deki mevcut dini pratikleri ve yerleşmiş geleneksel kabulleri yok saymamıştır.

Türkiye'de Sekülerizm ve Modernlik'i oluşturan ana tema, yine modernliğin sekülerizasyonunun insanlık ve toplumlar tarihi açısından önemini vurgulamaktır; fakat bu temanın gerek Batı'daki gerekse dünyanın diğer coğrafyalarındaki modernlik deneyimlerini göz ardı etmeyerek, bu deneyimleri de kuşatan bir kuram ve yöntem geliştirmeye girişmesi son derece önemlidir. Yalnız belirtmek gerekir ki, geleneklerin ve dinlerin birer bilgi ve bilinçlenme referansı olmasıyla ilgili modern önyargıların hiçbiri bu eserde tartışılmaz, hatta dinlerin ilahiyat boyutu, övülen laiklik üzerinden tıpkı aydınlanmada olduğu gibi dışlanır. Bu açıdan bakıldığında eser, esaslar açısından sekülerizasyonun kutsallarına sarılmayı sürdürür. Okurun burada görmesi ve anlaması gereken önemli bir nokta vardır: 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan toplumsal gelişmeler, klasik modernlik kuramcılarını haksız çıkardı ve bu durum, modern sosyal bilimlerin otoritesine ciddi bir halez getirdi. Bu olgu, sosyal bilim kuramcılarını yöntem ve işleyiş bakımından olduğu kadar temel varsayımlar, üslup ve içerik bakımından da bir değişime mecbur etti. Belirtmek gerekir ki bu değişim, sosyal bilimcilerin meydana gelen dini hortlamaları görüyor olduklarını ifade ediyor, belki insanların dinsel pratiklere olan gereksinimlerinin modernlikte farklı aygıtlarla yeterince dönüştürülmediğini ama dinlerin toplumsal boyutları göz önünde bulundurulurken bu eksik kalan noktanın giderileceği anlamına geliyor. Neticede bütün insanlar modernleşme sayesinde muhakkak mutlu olacaklardır.

Andrew Davison'un eserinde eksik kalan bir nokta, Türkiye'deki dini gelişmelerin ön ayağı olan figürlerin yanlış anlaşılmasıdır. Benzer bir yanlış yeni kuramsal çalışmaların büyük bir bölümünde mev-

cuttur. Dinin modern dünyaya geri gelişi sürecinde etkin olan öznelerin kimlik oluşturma ve bilinçlenme tarzları, içinde yaşadıkları hayatın biyolojik, toplumsal ve tarihsel gereksinimleri göz ardı edilerek tasvir edilmektedir. Bu da aktörlerin araştırmacının zihninde yer alan rollere göre biçimlendirilmesine neden olmakta ve toplumsal gelişmelerin doğru değerlendirilmesini engellemektedir. Neticede sosyal bilimler, insanları tanıyarak kontrol mekanizmaları geliştirmek için değil, hayatı her açıdan daha iyi tanıyarak daha yaşanılır kılmak ve insanlık fenomenini aydınlatmak için var olmalıydılar.

Sonuçta tekrar edilmesi gereken şey, Andrew Davison'un *Sekülerizm ve Modernlik* adlı eserinde modernlik ve sekülerizasyonun esaslarını olmasa da biçimini ve pratiklerini yeniden anlama ve anlamlandırma çabasına girişerek, klasik kuramların eksik kaldıkları ve anlamakta zorlandıkları yeni olguları aydınlatmak bakımından hermenötiği bir yöntem olarak önerdiği ve Türkiye modernleşmesi üzerinden bunun bir örneğini ortaya koyduğudur. Buna göre, modernlik, geleneksel olana ve dine, bunlar sırf eski dönemlere özgü oldukları için karşı çıkmamalı ve insani gereksinimlerle bunlar arasındaki ilişkileri yeniden yorumlamalıdır. Bu bakımdan sekülerizmde olduğu gibi siyaset ve toplumsallığın dinden tamamen kopmuş olması anlamsız ve yararsızdır. Bunun aksine laisizm denilebilecek Türkiye'nin laik pratiklerinde olduğu gibi belki hermenötik bir sekülerizm geliştirilmeli ve burada alternatif modernliklere yer verebilecek şekilde, siyaset ve toplumsallık, dini içine alan ve anlam bakımından dönüştüren toplumsal aygıtlar olmalıydılar. Dinin teolojik (ilahiyat, Tanrı'nın bilgi ve kültürün bir kaynağı olmasıyla ilgili) kısmı belki paranteze alınarak toplumsal işlevinden faydalanılırsa modernlik daha başarılı ve daha sorunsuz olabilecektir. ■

Muhammet ÖZDEMİR

dipnotlar

* Andrew Davison, Vassar Collega'da (New York) siyaset bilimi bölümünde öğretim üyesidir. Boğaziçi Üniversitesi Yaz Okulu'nda konuk öğretim üyesi olarak görev yapmıştır (1995-2000). Üniversitede siyaset bilimi ve Ortadoğu siyaseti dersleri vermektedir.

¹ Bkz. Hilmi Yavuz, 'Modernizmin İnkarcılığı', *Zaman* gazetesi, 20.09.2002.